

3700 YIL ÖNCE ANADOLU'DA HUKUK

Arkeolog Ergun KAPTAN*

Anadolu'nun en eski yasalarını oluşturmuş devleti Hititlilerdi. Toplum düzenini, hak ve adaleti sağlayan hukukun varlığı, Anadolu'da günümüzden yaklaşık 3700 yıl önce Hititlilerle başlamıştır. Eski Anadolu hukukuna ait en eski yasalara, Hititlilerin başkenti Hattuşaş (Boğazköy-Çorum) devlet arşivinde ele geçen çivi yazılı kil tabletlerde rastlanmıştır. Bu yasalar, kişinin aile içi yaşamı ile toplum içi yaşamını düzenleyen, hak ve adalet kavramlarına dayalı bir dizi yasa biçimindedir. Ayrıca diğer devletlerde olduğu gibi Hitit hukuku da dinden kuvvet alan ve değişmeyen maddelere sahipti. Örneğin mahkemelerde tanrı yemini ön koşulu ve Arinna şehrinin güneş tanrıçası aynı zamanda adaletin koruyucu simgesi idi.

ANADOLU'NUN EN ESKİ YASALAR KİTABI

Hitit yasaları iki büyük seriden oluşmuştur. Her iki seri de birbirini tamamlayan yüzer adet çeşitli maddeyi kapsamaktadır. Fakat bunlar yine de Hitit yasalarının tümü değildir.

Hitit yasalarının kil tabletler üzerine yazılmış olması onlara "Yasalar Kitabı" özelliğini kazandırmaktadır. İşte bu materyeller, Hitit kültür tarihinin ölmeyz yapıtları arasında yer alır. Bu yapıtlardaki bazı maddelerin, Sümerlilerdeki ve özellikle Babil kralı Hammurabi'ye mal edilen 300 maddelik "Hammurabi Yasaları" ile Tivrattaki bazı maddelerle içerik bakımından aynı olması dikkat çekicidir.

Sözü edilen yasaların Eski Hitit Devleti (MÖ 1800-1400) zamanında mı yoksa Yeni Hitit Devleti (MÖ 1400-1200) zamanında mı yazıldığı tartışma konusudur. Genel kanı, Eski Hitit Devleti zamanında yazıldığı fakat sonraki devirlerde bazı maddelerinin daha insancıl hale dönüştürülerek eklemeler yapıldığı doğrultusundadır.

HİTİT VE ROMA HUKUKUNA AİT ÖZ KARŞILAŞTIRMALAR

Bir fikir vermesi bakımından, Hitit yasalarının bir iki maddesini modern hukuk bilimine örnek olan Roma hukuku ile karşılaştırmak yararlı olacaktır. Roma hukukunu oluşturan "12 Levha Yasaları" (Leges Duodecim Tabularum) MÖ 451-450 yıllarında tamamlanarak forumda ilan edilmiştir. Bu yasalarında Hitit Yasaları Kitabı gibi sistematik bir ayrımı yoktur ve bunlarda varolan gelenek ve göreneklerin bir gereksinme sonucu olarak zaman içerisinde yazı ile saptanmasından oluşmuştur. Hitit Yasaları Kitabı, 12 Levha Yasalarından yaklaşık olarak 1300 yıl ve Eski Yunan yasalarının yazısıyla saptanmasından yaklaşık 1000 yıl daha eski olmasına karşın bazı maddeleriyle daha adil ve daha insancıldır. 12 Levha Yasaları'nda göze-göz, dişe-diş (talio) yani kısasa kısas vardır.

Büyük Hitit Çağına ait çivi yazılı bir tablet.

Hitit Yasaları'nda ise bireysel suçların para gibi bir değişim aracıyla cezalandırıldığı, kısasa kısas şeklindeki ceza yönteminin kullanılmadığını söyleyebiliriz.

HİTİT HUKUKUNA İLİŞKİN BAZI BİLGİLER

Hitit yasaları, ceza, veraset, amme hukuku gibi konularına göre sınıflandırılmamıştır. Bu büyük mirası günümüz araştırmacıları çözümlenmektedir.

Jefferson'un da dediği gibi, yasaların uygulanması, hazırlanmasından daha zordur. Bu nedenle Hitit yasaları, geçen zaman içerisinde Hitit kralları tarafından toplum gereksinimlerine uygun olarak zaman zaman değiştirilmiştir. Öyle sanıyorum ki, Hitit devletinin kuruluşundan dağılışına değin geçen yaklaşık 600 yıl içerisinde, yasalarda evrimsel bir değişiklik olmuştur. Kuşkusuz bu değişiklikler çoğunlukla toplum yararına idi.

Hitit hukukunu kapsayan verilerin tümünü burada anlatmak mümkün değildir. Bu nedenle amme, aile, ceza hukuku ile yargılamaların yapıldığı mahkemelere ilişkin birkaç temel noktaya değinmekle yetineceğiz.

Aile Hukuku

Bir ailenin oluşmasından, çeşitli nedenlerle dağılışına değin, geçmesi olası bütün evrelere, Hitit yasalarında ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Öyle ki, günümüzde de Anadolu'nun

* M.T.A. Genel Müdürlüğü Tabiat Tarihi Müzesi

kırsal kesimlerinde geçerliliğini koruyan, geleneksel başlık parası esasına dayalı evlenme-aile kurma şeklindeki yazgı, Hititlilerle başlamıştır. Yazılı belgelerden anlaşıldığına göre, kızın babası damattan "Kuşata" olarak tanımlanan başlık parası alıyor, buna karşılık da "İvaru" adı verilen çeyiz veriyordu. Ailede anne olarak kadının saygın bir yeri vardı. Yasalara göre bir anne oğlunu aileden kovabilir ve dilerse affedebilirdi. Kocasını öldürmüş bir kadına veraset hakkı da tanınmıştı. Ailede namus kavramı kadının davranışıyla yakından ilgiliydi. Kadının evlilik dışı ilişkileri yasaklanmış, buna karşın kocaninkine bir kısır getirilmemişti. Böyle bir erkeğin mukavele ile bağlı olduğu ilk eşinin dışında başka eşleri de olabiliyordu. Fakat yasalara göre erkeğin meşru karısı, ilk eşi idi.

Amme Hukuku

Hitit yasaları, halkın ortak malını yine halk için koruyordu. Bu yasalardaki maddelerde, halkın ortak kullanımına ait bir şeyi kirleten ya da tahrip eden kişiye 3 şekel gümüş ödeme cezası veriliyordu. Yine yabancı meyva ağaçları kamu mali sayılıyor ve bir elma ağacına (Gis mahlan) zarar vermenin cezası, 1 Şekel gümüş olarak saptanıyordu. Yasalarda "Kralın mahkemesi" ve "Yüksek mahkeme" ile alay edenlere ölüm cezası verileceği ifade edilmekteydi. Yasalardaki bu madde ile amme hukuku adına devletin otoritesi, yasaların koruyucu garantisini altına almış oluyordu.

Ceza Hukuku

Hitit ceza yasaları genellikle suçun bedelini suçluya mal veya para karşılığı ödeten bir uygulamayı kapsamaktaydı. Yasalarda, hayvan veya eşya hırsızlığı konusunda, ayrı ceza maddeleri vardı. Ceza yasaları içerisinde ölüm cezalarına fazla yer verilmemişti. Önceleri siyasal suçlulara kolektif bir ceza sistemi uygulanırdı. Fakat daha sonraki dönemlerde bu ceza yöntemi kaldırılmış olup siyasal suçlulara sürgün cezaları da veriliyordu.

Ölüm Cezalarını İçeren Suçlar şöyle sıralanabilir:

1. "Kralın mahkemesi" ve "Yüksek mahkeme" ile alay etmek,
2. Kralın emirlerine karşı direnmek,
3. Kadının kocasını dışındakilerle cinsel ilişki kurması,
4. Kardeşler arasında cinsel ilişkide bulunmak,
5. Hayvanlarla cinsel ilişkide bulunmak (Zoofili),
6. Ekilmiş tarlayı bozmak (tarım suçlusu).

Bu yargının infaz biçimleri de şunlardı:

1. Baş kesmek,
2. Kazığa çakmak,
3. Boyunduruğa koşmak,
(Tarım suçluları için uygulanmış bir ceza şekli olmalıdır. Boyunduruğa takılan suçlu, aksi doğrultuda koşan boğalara parçalanırdı.)
4. Tekerleğe bağlamak (Büyük bir olasılıkla savaş suçluları için uygulanmış olmalıdır.)

Sözü edilen bu ölüm cezası infazları, belki de suçluları caydırıcı nitelikte olması için böylesine ağır tutulmuştur.

Mahkemeler

Hititlerde, yönetimin demokratik bir anlayış içerisinde,

yasal ve yönetsel yönden, daha etkin bir şekilde işlerliğini sağlayan birden fazla yargı organı vardı. Çivi yazılı kil tabletlerden anlaşıldığına göre mahkemeler üçe ayrılmaktaydı.

- 1) **Saray Kapısı:** Bu mahkemenin kapısında bronz bir mızrak ve bir terazi (zahrai) asılıydı. Belki de bu görünüm adaletin simgesiydi. Mahkeme bir grup ihtiyar yargıçtan oluşmaktaydı.
- 2) **Yüksek Mahkeme:** Hitit toplumunu oluşturan asiller ile yüksek devlet memurlarının arasındaki davaları bu mahkemeler çözümlerdi.
- 3) **Kralın Mahkemesi:** Günümüzdeki temyiz mahkemelerinin bir benzeriydi. Ölüm cezalarını onaylar veya affederdi.

TARİHTEKİ EN ESKİ HUKUK DEVLETİ

Hititler Anadolu'da günümüzden yaklaşık 3700 yıl öncesinden itibaren 600 yıl kadar sürecek -biçimsel anlamda- monarşik bir hukuk devleti kurmuştu. Anadolu'nun en eski ve ilk yasalarını oluşturan ve böylece günümüz hukuk biliminin prototipi sayılan yasalarını yaratmış, örnek bir ulustu. Hititler, devlet idaresinde krallara ait eylemlerin bir meclis tarafından denetlendiği, yasaları ve yargı organları ile tarihte bilinen en eski hukuk devleti olarak bilinmektedir. Ayrıca "Adalet, bireyin ahlâki yaşantısının temeli ve bir devlet, bir toplum düzenidir" diyen filozof Eflatun'un ülkesi olan eski Yunanistan'da yasaların yazı ile saptanmasından yaklaşık 1000 yıl önce, Roma 12 Levha yasalarından ise 1300 yıl önce, toplumun hak ve hukukunu yine toplum için yasalarla yöneten Hititlerdir. İşte Anadolu'da hukuka bağlı yaşamın tarihteki yeri ve kökeni bu kadar eskidir. □

ZEKASAYAR

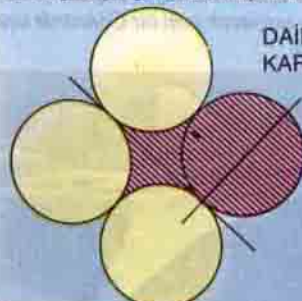
(Geçen sayıdaki soruların yanıtları)

SAYI
BİLMECESİ:

38	+	12	=	48	-	28	=	22
-	-	-	-	-	-	-	-	-
20	+	5	=	25	-	17	=	8
-	-	-	-	-	-	-	-	-
18	+	7	=	23	-	9	=	14
-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	+	11	=	26	-	9	=	23
-	-	-	-	-	-	-	-	-
31	+	18	=	49	-	12	=	37

BİLETLER: 11 istasyon vardır. 2 yeni istasyon eklenmiştir. X istasyon için $X(X-1)$ kadar bilet gerekir. Bu formül kullanılarak ve denemeler yapılarak sonuç bulunur.

BİSİKLET: a) Bisiklet geriye doğru hareket eder. Bisikletliler, bu güzel yaz günlerinde, kolayca deneyerek görülebilirler.

DAİREDEN
KAREYE: